

MS/53

A kisvállalkozások

A kisvállalkozások kérdését itt kizárólag a foglalkoztatáspolitikai, valamint a jövedelem-szabályozás nézőpontjából tárgyaljuk, rendelkezésre álló, 1985. évi adatok alapján.*

I. Foglalkoztatáspolitikai összefüggések

A VGMK-t, mint nem önállóan gazdálkodó egységet itt figyelmen kívül hagyva, 1985-ben a hagyományos az új kis szervezeti formákban az aktív keresők mintegy 10 %-a dolgozott, ebből kb. 5 %-uk főfoglalkozásban. (Lásd: Függelék, 1. táblázat)

Az újonnan alakult, önállóan gazdálkodó egységek becslésünk szerint mintegy 100 ezer új főfoglalkozású munkahelyet teremtettek. (Nem tekintjük új munkahelynek a nagy szervezetek decentralizálásából létrejött kisvállalati, kisszövetkezeti munkahelyeket. A főfoglalkozású munkahelyekre vonatkozó adatokat és becsléseket a 2. táblázat tartalmazza.)

A létrejött főfoglalkozású munkahelyek mellett - úgyszólván minden formában - számos nem főfoglalkozású munkahely létezik (segítő családtag), akiknek azonban a kis szervezetben végzett munka ugyancsak a létalapot jelenti, mert a kis szervezet, különösen a bérletek, szerződések, az önálló kisipar, kiskereskedelem, s a GMK-k egy részében egyúttal családi munkaszervezet.

---

*Az adatok inkább csak a nagyságrendek érzékeltetésére szolgálnak, mert nem minden ágazatra kiterjedőek, s nem mindig hasonlíthatók össze. Adataink közül hiányzik pl. a mezőgazdasági szövetkezetek nem-mezőgazdasági tevékenységet végző melléküzemágaiban dolgozók létszáma; a szövetkezeti kereskedelem és vendéglátás bérelt és szerződéses üzleteiben dolgozók száma, stb.

E kis szervezetek terjedése, részvétele a gazdasági tevékenységekben akkor is előnyös, ha foglalkoztatási gondok nem fenyegetnének.

Különlegesen fontos szerepük lehet azonban a foglalkoztatási gondok megoldásában.

Már a meglévő kis szervezetek is - elvileg - a jelenleginél sokkal nagyobb munkahely-teremtő képességgel rendelkeznek, hiszen a különböző formákban foglalkoztatottak átlagos létszáma meg sem közelíti az engedélyezett mértékeket. (3.sz. táblázat)

Az átlagokat érdemes kiegészíteni néhány adattal: a kis-szövetkezetek több mint fele (54 %-a) legfeljebb 30 főből áll; s a tagoknak a legnagyobb jövedelmet nyújtó 50 kissetkezet közül csupán kettő létszáma éri el a 100 főt; a kisiparosok több mint 90, a kiskereskedők több mint 70 %-a egyedül vagy csak családtaggal dolgozik. A kisiparosok mintegy 10 %-a foglalkoztat alkalmazottat, átlagosan 1,6 főt. 1985-ben összesen 43 kisiparos működött az országban, akinek műhelyében 6-nál több alkalmazott dolgozott.

A kis szervezetek működésének egyik alap-problémája ma az, hogy kapacitásaikat - s ezzel kínálatukat - nem kívánják bővíteni, s így az elvileg meglévő lehetőségeik is erősen visszafogottak a hiányok enyhítésében, az áruválaszték bővítésében. Az új munkahelyek teremtését fékező legfőbb tényező ma a társadalombiztosítási terhek s maguk és esetleges alkalmazottaik TB járuléka önmagában is elégséges ahhoz, hogy visszafogja a létszám-növelési szándékokat. (Emiatt csökkent 1985-ben a főfoglalkozású, s nőtt a mellékfoglalkozású kisiparosok létszáma; több ezer kisiparos adta fel saját egzisztenciáját, s helyezkedett el a társadalombiztosítási terhektől jórészt mentesítő szocialista szektorban. Más oldalról: jórészt ez magyarázza a kissetkezetek tömeges alakulását.) Az egész jövedelem-szabályozás jelenleg kifejezetten a mellékfoglalkozások létesítését ösztönzi.

A foglalkoztatási gondok megoldásában nagy lehetőségeket kínáló kis-szervezeti szektorban tehát - az ellátás általános javulása érdekében is - első lépésként a növekedést gátló fő akadályt kellene elhárítani. Ez esetben e szektor akár évi 100-150 ezer embert is képes volna foglalkoztatni; azaz azonnal felszivhatná a következő évekre feltételezett munkaerő-felesleget.

Ez - hipotetikusán - csupán annyit jelentene, hogy az önálló gazdálkodó egységként számításba vett mintegy 125 ezer kis-szervezetben további 1-1 fő válna főállásúvá. A szervezetek még ebben az esetben is messze alatta maradnának a jogszabályokban engedélyezett méreteknél.

Ahhoz, hogy a kis szervezetek, önálló egzisztenciák érdemleges szerepet játszanak a várható foglalkoztatási gondok megoldásában, érdemes lenne további állami eszközöket is felhasználni: pl. adókedvezményt nyújtani a saját erőből új munkahelyet teremtők (beleértve a hagyományos állami és szövetkezeti szektort, de a magánszektor is), az önállósuláshoz különféle módon segítséget nyújtani a szocialista szektort elhagyni kényszerülő, de önálló egzisztencia megalapozásához alkalmas meseterséggel rendelkezőkkel (hitel, adókedvezmény, stb.).

Ebben az összefüggésben célszerű újra végiggondolni a VGMK jövőjét is. Úgy tűnik, mintha a vállalatoknál olyannyira feledésbe merült volna a VGMK-k eredeti célja (profit-megosztáson alapuló, szerződéses kapcsolat a vállalat berendezéseinek kihasználására; áruk és szolgáltatások önálló kínálatával), hogy létszámleépítések és üzem-bezárások esetén sem gondolnak már a vállalat és a dolgozók új típusú kapcsolatára. Holott az eredeti elképzelés éppen ilyen helyzetben válna életképessé; a vállalatok más feltételekkel - esetleg a VGMK-tól elhatároló elnevezéssel - foglalkoztathatnák tovább dolgozóikat a vállalathoz kapcsolódó, főmunkaidős vállalkozásokban. A helyi lehetőségek keresését esetleg ösztönözni is lehetne (pl. az átképzési segély összegét az önállósuló VGMK-nak hitelként átadni, hogy egy évig fedezhesse a vállalat és a VGMK által reálisan kiszámított bérleti díjat, rezsit, stb.); a szerződéses kapcsolatot munkahelyteremtésnek minősíteni, stb. Sokat lendíthetne az ügyön, ha pl. a vállalati kollektívák saját ötletekkel

pályáznának az ilyen szerződéses kapcsolatok létrehozására. Minden, piacképes termék és szolgáltatás megjelenése ebből a kapcsolatból sokszoros előnyvel járna: a már beruházott tőke értékesülésétől a dolgozók biztonságáig és a kínálat javulásáig.

II. A jövedelem-szabályozás

A jelen leginkább megoldatlan kérdése a VGMK jövedelem; a meglévő feszültségek mérséklésének lehetősége.

Mint már többször hangsúlyoztuk: a VGMK - mint pótlólagos munkaerőforrás - léte a vállalati érdek, s háttérben a népgazdasági kereslet, s a népgazdasági működés függvénye. (Mindkét tényezőt egyformán lényegesnek tekintjük, mert hiába csökkennek a vállalati rendelkezések, ha a kisebb igényeket is csak kapkodva, rohammunkákkal tudják teljesíteni pl. anyaghiány miatt). Amíg a helyzet nem változik, a VGMK költségeket a kapkodó gazdálkodás, a tűzoltás költségeinek kell tekinteni, ami nélkül a károk valószínűleg jóval nagyobbak lennének. A VGMK igénybevételének megdrágítása valójában csak a tűzoltás költségeit növeli.

Elképzelhető, hogy a gazdasági helyzet szigorodása fokozatosan rákényszeríti a vállalatokat a létszámmal, a bérrel és a költségekkel való takarékosagra. Ha ez válik a vállalat érdekévé, akkor külön központi beavatkozások nélkül is leépülhetnek, átalakulhatnak a mai VGMK-k és munkabrigádként foglalkoztatott szakcsoportok, s megszűnik az ellenőrizhetetlen jövedelem-kiáramlás.

A kisvállalkozási formák körében a jelenlegi jövedelem-szabályozás csak gyorsuló infláció esetén kívánna felülvizsgálatot.

Külön probléma viszont a már említett - adóként működő - TB járulék, amelynek felülvizsgálata mindenképpen indokolt.

Budapest, 1987. január 3.

Laky Teréz
(Laky Teréz)

Függelék

1.sz. táblázat

A kis-szervezetekben foglalkoztatottak száma 1985-ben

Szervezeti forma	Szervezetek száma	Összes foglalkoztatott	Főfoglalkozású
<u>I. Állami tulajdon</u>			
1. Kisvállalat*	157	13.000	13.000
2. Állami keresk. és vendéglátó üzletek bérlete, szerződése	11.670	<u>33.000</u>	<u>11.670</u>
		46.000	24.670
<u>II. Szövetkezeti tulajdon</u>			
3. Nem-mezőgazd. (ip., szolg.) kisserkezes	758	35.600	35.600
4. Szakcsoport	2.805	<u>92.500</u>	<u>30.700</u>
		128.100	66.300
<u>III. Magántulajdon</u>			
5. Kisipar**	77.280	195.000	100.200
6. Kiskereskedelem**	25.455	42.100	34.300
7. PJT (kiskereskedőkkel együtt)	850	2.850	1.800
8. GMK	10.118	55.600	18.000
9. Egyéb munkaközösségek	266	<u>4.000</u>	<u>4.000</u>
		299.500	158.300
Összesen :		473.650	249.270
Arányuk az aktív keresők százalékában:		9,64	5,07

* Leányvállalatok nélkül

**Csak az önállóak

Az önállóan gazdálkodó kis-szervezeteknél 1982-85-ben
létrejött főfoglalkozású munkahelyek

	Összes fő- foglalko- zású 1985-ben	Új munkahely önálló (tag)	alkalma- zott	Együtt
Áll-i keresk. és ven- déglátó üzletek bér- lete, szerződése	11.670	nincs adat		kb.3-4.000
Ip.-szolg. kisszöv.	35.600	nincs adat		kb. 15.000
Szakcsoportok (ÁFÉSZ-szel együtt)	30.700	nincs adat		30.700
Kisipar	100.200	8.400	4.700	13.100
Kiskereskedelem	34.300	12.800	3.000	15.800
PJT (kiskereskedők- kel együtt)	1.800	1.300	500	1.800
GMK	18.000	14.200	3.800	18.000
Egyéb munkaközösségek	4.000	1.000	300	1.300
		Összesen:		kb. 98.900

A kis-szervezetek engedélyezett létszáma
és átlagos létszámuk 1985-ben

F o r m a	Engedélyezett létszám	Átlagos teljes létszám*
Kisvállalat	nem korlátozott	83
Bérlet, szerződés		
- kiskeresk. üzlet	5	1,8
- vendéglő	13	3,5
Kisszövetkezet	15-100	47
Szakcsoport	nem korlátozott	33
Kisipar**	13	2,5
Kiskereskedők**	13	1,6
PJT (kiskereskedők- kel együtt)		2,6
GMK	30 tag + 10 alk.	5,5

* Mellékfoglalkozásuakkal, családtagokkal, ipari tanulókkal együtt

**Csak a főfoglalkozásúak.

Popper László elvtárs részére

Állami Bér- és Munkaügyi
Hivatal

Dr. Békesi László pénzügyminiszter-helyettes elvtárs kérdéseire - az adott rövid idő alatt adható - válaszainkat mellékelten küldjük. Megjegyezzük, az igényelt adatok - különösen az egyes formák hozzájárulása a nemzeti jövedelemhez - a Pénzügyminisztériumnál /és a PM Számítóközpontjánál/ állnak rendelkezésre.

Budapest, 1987. február 12.

Elvtársi üdvözlettel

/Laky Teréz/

Válaszok Dr. Békesi László pénzügyminiszter-helyettes elvtárs

kérdéseire

1/ A kisvállalkozások számának 1986 évi változásairól még nincs adat /előzetes adatai a PM Számítóközpontnak lehetnek/, ezért válaszaink csak a korábbi tendenciákon alapulnak.

A kisvállalkozások működésében nem tapasztaltunk érdemleges változást.

- A VGMK /a legszámosabb kisvállalkozási forma/ változatlanul a vállalati érdekek alárendelten működik. A vállalatok sokféle érdeke /a rendeléshiány, az anyaghiányok következtében kialakuló ütemtelen termelés veszteségeinek elhárítása, a nélkülözhetetlennek ítélt dolgozók megtartásának szándéka, s ezért különmunkákkal külön jövedelemhez juttatásuk, finanszírozásuk a bérszabályozást megkerülően, a költségek terhére stb/ mindeddig fontossá tette a pótlólagos feladatokat más munkaerőforrásoknál olcsóbban ellátó VGMK-kat a vállalatok számára.

1985-ben és 1986-ban azonban tapasztaltuk, hogy főleg a tartós rendeléshiánnyal küzdő, vagy más okból nehéz pénzügyi helyzetbe került vállalatoknál megszűntek VGMK-k. /Arányuk azonban nem volt jelentős, ezenkívül az alakulások számáról nincs adatunk./

A VGMK-k tevékenysége a legteljesebben illeszkedik a vállalatok összetevékenységébe - a vállalatok kizárólag olyan VGMK-k megalakulását és működését engedélyezik, ami ennek a kritériumnak megfelel. A vállalatok nagyon szeretnék a fő munkaidőben is hasznosítani a VGMK-k önszervező, hatékonyabb munkájának tapasztalatait; ez azonban ellentétes a VGMK érdekeivel /a főmunkaidőben nem tudnak érdemlegesen többet keresni akkor sem, ha a munka általuk feltárt tartalékait hasznosítják/ ezért nem lehetséges a VGMK munkaszervezési eredményeinek értékesítése a fő munkaidőben.

A VGMK-knak változatlanul csak nagyon kis hányada dolgozik "kifelé", nem a saját vállalatának. Az a körülmény, hogy a vállalatok igazán csak a munkacsucshoz igénybevehető VGMK-k működtetésében érdekeltek, jelentkezik abban is, hogy a létszám-csökkentések során sem törekszenek a feleslegessé váló dolgozóikat az eredetileg elképzelt VGMK formában - a kihasználatlan gépek bérbe adásával, hiánycikkek gyártásával, partneri együttműködésen alapuló profit-megosztással - foglalkoztatni.

A VGMK jövője a vállalati érdek alakulásának függvénye; ha a vállalat számára egyenlő értékű lesz mindenfajta költsége /azaz a bér és az általános költség is/ és rákényszerül arra, hogy valamennyi költségével egyaránt takarékoskodjon, akkor külön intézkedések nélkül a vállalatokra bizható, hogy a munkaerő-pótlásnak ezt a formáját igénybe kívánják-e venni, vagy sem.

- A /nem-mezőgazdasági/ szövetkezeti szakcsoportok kb. kétharmadának helyzete azonos a VGMK-kéval. Egyharmad azonban nagyon rugalmasan reagál a gazdaság különféle keresleteire, s 1985-ben mintegy 30 ezer embert foglalkoztattak főállásban. A nem korlátozott létszám, az egész szövetkezeti szférának a magánszféránál előnyösebb gazdálkodási feltételei változatlanul vonzóvá teszik ezt a formát, mind a szervezetek, mind a vállalkozni kívánók számára.
- A GMK-k 1/4-e végzett ipari, 1/4-e építőipari, fele pedig különböző szolgáltatási tevékenységeket. Dinamikus növekedésük a legális működés vonzó lehetőségét mutatja. A GMK-tagok háromnegyede csak szabadidejét, többlet-munkavégző képességét értékesíti. 1985-ben azonban már 14,200 GMK-tag dolgozott főfoglalkozásban, s 3800 főfoglalkozásu alkalmazottjuk is volt. /Ezzel együtt roppant szerény az egész gazdaságban - a kisiparosokat is ideértve - az önálló kistermelő szervezetek aránya./

Ugyanakkor a GMK-k adózása /már a kisiparhoz képest is/ egyre előnytelenebb.

- A PJT sulya változatlanul jelentéktelen; a kiskereskedői PJT-k kivételével /536 PJT, 1260 taggal/ a 154 társaságban 900 fő dolgozott /231 főfoglalkozású taggal és 161 főfoglalkozású alkalmazottal./ A PJT-k többségében szellemi/szolgáltató/tevékenységet végeznek.
  - A kisszövetkezetek számának gyors gyarapodása több tényező következménye. Mindenek előtt: a szövetkezeti forma a magán-szektornál előnyösebb működési, adózási feltételeket élvez /az egész szövetkezeti szektorban azonos méretű társadalombiztosítási járulékon és a tevékenységtől függő forgalmi adón felül a bruttó jövedelem után fizetnek - jelenleg 38 %-os - adót/. A taglétszám csak elvileg korlátozott, a gyakorlatban - ahol erre igény volt - eddig mindig engedélyt kaptak a 100 fős keret túllépésére. A kisszövetkezetek emellett előnyösebb árakkal kalkulálhatnak, mint a GMK és a VGMK, mert megrendelőik mentesülnek a 20 %-os különadó alól. Ezért a szabályozókra legérzékenyebben reagáló GMK-k, s az előnytelen adózásu PJT-k szívesen váltottak át a nagyobb mozgáslehetőséget adó, előnyösebb szövetkezeti formára. /Ami mögött esetenként nincs a szövetkezeti gondolatot kifejező érdemleges tőke-összeadás, csak a megalakulás feltételeként előírt minimális tagi hozzájárulás./
- 2./A kis-szervezeti formák /beleértve a kisszövetkezeteket is/ jelentősen hozzájárulnak az áruk és szolgáltatások hiányainak mérsékléséhez; létezésük nélkül a hiányok valószínűleg jóval nagyobbak lennének. Ahhoz, hogy a jelenleginél érdemlegesebb legyen szerepük a gazdaságban, olyan biztató intézkedések kellenének, amelyek ösztönzést adnának ahhoz, hogy növekedjenek /ma egyik formában sem érik el az engedélyezett létszámkereteket, sőt meg sem közelítik azokat. GMK: 30 tag + 10 alkalmazott + családtagok - ehelyett az átlag 6 fő;

PJT nem korlátozott; az átlag 5,9 fő; kisszövetkezet: 100 fő
- az átlag 45 fő, stb./.

Emellett e kis egységek is főként a szabadidős- mellék munka értékesítésére korlátozzák tevékenységüket, azaz potenciálisan nagyok a kihasználatlan lehetőségeik. A kis szervezetekben dolgozók azonban egyenlőre nem kívánnak változtatni azon a biztonságos helyzeten, hogy a szocialista szektorbeli fő munkahelyük nyújtja a megélhetés alapját, a kisszervezetek pedig a szabadidőben elérhető többletjövedelmet. /A társadalombiztosítási járulék felemelése az egyik legerősebb fék ahhoz, hogy ez a helyzet megváltozzék./

3./ A /várható/ foglalkoztatási gondok megoldásában nagy szerepet játszhatnának a kis-szervezetek. 1982 és 1983 között e szektorban mintegy 100 ezer új munkahely teremtődött /a fő foglalkozásu - újonnan alapított - szövetkezetekben kb 20 ezer, a szövetkezeti szakcsoportokban kb 30 ezer, a GMK-ban /alkalmazottakkal/ 18 ezer, a PJT-ben 1800; ezen kívül a kisiparban kb 13 ezer és a kiskereskedelemben 16 ezer./

4./ A modern gazdaságokban - a korábbi koncentrációs folyamatok mellett - megerősödött a kis /magán/ szektor szerepe. Gazdaságunkban valamit léptünk előre a kis szervezetek megjelenésével, de mind mennyiségben, mind gazdasági aktivitásban messze elmaradtunk attól, hogy a kis szervezetek - a maguk kis piacaival - érdemlegesen kiegészítsék a nagy szervezetek piacait.